

९६ कुत्स आङ्गिरसः। अग्निः, द्रविणोदा अग्निर्वा । त्रिष्टुप्

स प्रत्नथा सहसा जायमानः सद्यः काव्यानि बळधत्त विश्वा।

आपश्च मित्रं धिषणा च साधन्देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम्॥ १.०९६.०१

सः- असावग्निः। प्रत्नथा- पुरातनतया स्थितः। सहसा- सहनशक्त्या। जायमानः- आविर्भूतः। सद्यः- जातमात्र एव। विश्वा काव्यानि- सर्वाणि दर्शनानि। बट्- सत्यम्। अधत्त- आधारयत्। आपश्च- चित्ताधारशक्तिप्रवाहाश्च। धिषणा च- बुद्धेरवगमनशक्तिश्च। मित्रम्- सखायमग्निं सर्वभूतहितकृतम्। साधन्- साधयन्ति। षिधु संराद्धौ। देवाः- द्योतनशक्तयः। द्रविणोदाम्- सम्पदायकम्। अग्निम्। धारयन्- आधारयन्॥१॥

स पूर्वया निविदा कव्यतायोरिमाः प्रजा अजनयन्मनूनाम्।

विवस्वता चक्षसा द्यामपश्च देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम्॥ १.०९६.०२

सः। पूर्वया- पुरातनया। कव्यता- दर्शनात्मिकया। निविदा- विद्यया। आयोः- प्राणात्। इमाः- एताः। मनूनाम्- ज्ञानानाम्। मन ज्ञाने। प्रजाः। अजनयन्- ससृजुः। विवस्वता चक्षसा- सेवाबुद्ध्या। द्याम्- दिवं चित्ताकाशम्। अपश्च- चित्ताधारशक्तिप्रवाहांश्च व्याप्नोति॥२॥

तमीळत प्रथमं यज्ञसाधं विश आरीराहुतमृञ्जसानम्।

ऊर्जः पुत्रं भरतं सृप्रदानुं देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम्॥ १.०९६.०३

प्रथमम्- प्रथमतया देवपरिचयार्थम्। यज्ञसाधम्- दानपूजासङ्गतिकरणनिष्पादकम्। आहुतम्- पूजितम्। सानम्- अलङ्कृतम्। ऊर्जः पुत्रम्- शक्तिपुत्रम्। भरतम्- भरन्तम्। सृप्रदानुम्-

सरणशीलसिन्धुप्रदम् । तम्- अमुमग्निम् । आरीः- शोभनगतिमत्यः । ऋ गतौ । विशः- प्रजाः ।
ईळत- स्तुतिं कुरुध्वम् ॥३॥

स मातरिश्वा पुरुवारपुष्टिर्विदद्वातुं तनयाय स्वर्वित् ।

विशां गोपा जनिता रोदस्योर्देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ १.०९६.०४

मातरिश्वा- अन्तरिक्षगो वायुभूतः प्राणात्मकः । पुरुवारपुष्टिः- बहुभिर्वृतपोषणमयः । स्वर्वित्-
ज्योतिषो ज्ञानी । विशाम्- प्रजानाम् । गोपाः- पालकः । रोदस्योः- द्यावापृथिव्योः । जनिता- स्रष्टा ।
तनयाय- वत्सभूतायोपासकाय । गातुम्- शोभनमार्गम् । विदत्- लम्भयतु ॥४॥

नक्तोषासा वर्णमामेम्याने धापयेते शिशुमेकं समीची ।

द्यावाक्षामा रुक्मो अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ १.०९६.०५

नक्तोषासा- अहर्निशे । वर्ण- स्वकीयं रूपम् । आमेम्याने- हिंसन्त्यौ । मीङ् हिंसायाम् । समीची-
सङ्गते । शिशुमेकम् । धापयेते- पाययेते । पोषयतः । निशा मनुष्यप्रज्ञा । अहः दैवप्रज्ञा । उभे
सर्वभूतहितक्रतुपोषणार्थं कठिनकर्माणि कुर्वत्यौ स्वात्मानमेव हिंसतः । अतस्ततनूर्न तदामो अश्रुते
इति श्रुतेः । रुक्मः- रोचमानोऽग्निः । द्यावाक्षामा- द्यावापृथिव्योः । अन्तः । वि भाति- विराजते ॥५॥

रायो बुध्नः संगमनो वसूनां यज्ञस्य केतुर्मन्मसाधनो वेः ।

अमृतत्वं रक्षमाणास एनं देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ १.०९६.०६

रायः- दानयोग्यधनस्य । बुध्नः- मूलभूतः । वसूनाम्- सम्पदाम् । सङ्गमनः- सङ्गमयिता ।
यज्ञस्य- पूजाया दानस्य सङ्गतिकरणस्य । केतुः- प्रज्ञाभूतः । वेः- प्रपन्नस्य । वी गत्यादिषु ।

मन्मसाधनः- ध्यानसाधनः । अमृतत्वम्- आत्मन अमरणशीलत्वम् । रक्षमाणासः- पालयन्तः ।
देवाः । एनमग्निं दधुः ॥६॥

नू च पुरा च सदनं रयीणां जातस्य च जायमानस्य च क्षाम् ।

सतश्च गोपां भवतश्च भूरेर्देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ १.०९६.०७

नु च- इदानीं च । पुरा च । रयीणाम्- दानयोग्यसम्पदाम् । सदनम्- सद्गम्यम् । जातस्य च-
उत्पन्नस्य च । जायमानस्य च- उत्पत्त्यमानस्य च । क्षाम्- भूमिकाभूतम् । सतश्च- सन्मात्रस्य
च । भूरेः- प्रभूतायाः । भवतश्च- भूत्याः । गोपाम्- पालकम् । अग्निं देवा दधुः ॥७॥

द्रविणोदा द्रविणसस्तुरस्य द्रविणोदाः सनरस्य प्र यंसत् ।

द्रविणोदा वीरवतीमिषं नो द्रविणोदा रासते दीर्घमायुः ॥ १.०९६.०८

द्रविणोदाः- सम्पदायकः । तुरस्य- त्वरमाणस्य । तुर त्वरणे । द्रविणसः- धनस्य बलस्य वा ।
सनरस्य- संभक्तस्य । षण संभक्तौ । प्र यंसत्- दानं करोतु । नः- अस्माकम् । वीरवतीम्-
वीर्योपिताम् । इषम्- शोभनेच्छाम् । इष इच्छायाम् । ददातु । दीर्घमायुः- दीर्घं जीवनम् । रासते-
प्रयच्छति ॥८॥

एवा नो अग्ने समिधा वृधानो रेवत्पावक श्रवसे वि भाहि ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १.०९६.०९

पूर्वं व्याख्यातम् (१.९५.११) ॥९॥